

KULTURA UZVRAĆA
UDARAC
ANTI-COPYRIGHT
KAO OBLIK PROTESTNOGA
KOLEKTIVNOG DJELOVANJA

Dorian Salatić

Anti-copyright pokret

Živimo u vremenu ubrzanoga razvoja tehnologije, komunikacije i informacija, tzv. postmodernom dobu. Odlike su toga doba propast metanarativa i umrežavanja, a glavne bitke 21. st. vode se oko politika identiteta. U tom svjetlu, sve se jasnije naziru crte nečega što za sebe ne tvrdi da je pokret, ali detaljnijom analizom možemo vidjeti da to ipak jest. To je *Anti-copyright* pokret (u daljnjem tekstu AC). Pokret čiji se zahtjevi ne mogu do kraja istaknuti, koji je usko vezan i isprepleten s tehnologijom Interneta koja je toliko fluidna i prostrana da teži postati univerzalnim poligonom borbe za značenja.

Zadatak je ovoga rada testirati AC pokret u odnosu na teorije društvenih pokreta te ispitati može li se uopće govoriti o pokretu – što on podrazumijeva te opisati njegove zahtjeve, aktere i strategije i, konačno, vidjeti može li trasirati neke nove puteve u proučavanju društvenih pokreta.

Ključni pojmovi

Kako se radi o novom pokretu u novim uvjetima koji nisu ravnomjerno raspoređeni u populaciji (pristup računalu, pristup Internetu...), potrebno je ukratko objasniti neke od ključnih pojmova koji se pojavljuju u vezi s AC pokretom i na Internetu uopće. Prvi od tih pojmova sadržan je u nazivu samoga pokreta – *copyright* – a preveden na hrvatski jezik glasi autorsko pravo. Autorsko pravo na određeno vrijeme daje autoru originalnoga djela ekskluzivna prava koja se odnose na izdavanje, distribuciju i prilagođavanje djela, ono se tiče bilo kojega ekspresivnog oblika ideje ili informacije koja je nezavisna, određena i fiksirana u nekom mediju. Autorsko pravo omogućuje posjedovanje intelektualnoga vlasništva, a kako ćemo vidjeti, upravo je koncept vlasništva nad idejama ključna točka oko koje se mobilizira AC pokret.

Sljedeći važan pojam je *copyleft*. Taj pojam označava praksu korištenja zakona o autorskim pravima na način da se uklone ograničenja upotrebe kulturnoga proizvoda te da se omogući neprofitno širenje ideja/znanja/umjetničkih djela. Također, taj je pojam igra riječi koja zakon o autorskim pravima smatra konzervativnim i rigidnim pa dakle pripadajućim desnom krilu političkoga spektruma. Najpoznatiji oblik takvoga licenciranja je *Creative commons* licenca koja dopušta korištenje, mijenjanje i kompiliranje ideja uz zabranu ostvarivanja profita od istoga.

P2P skraćena je za engleski *peer-to-peer* koji označava ravnopravnost u smislu umreženih računala. To je oblik umrežavanja u kojem participanti dijele dio svojih privatnih mrežnih i kompjuterskih resursa kao što su moć procesora, prostor na tvrdom disku ili mrežna propusnost (*bandwidth*). Participanti u P2P mrežama postaju istovremeno i korisnici i davatelji mrežnih usluga, a taj je princip oprečan standardnom modelu poslužitelj – klijent.

Posljednji je ključan pojam za razumijevanje ideje dijeljenja datoteka *torrent*. To je datoteka koju davatelj/korisnik *diže* na mrežu putem *BitTorrent* protokola, a koja nije sadržaj sam po sebi, nego uputa na kojem se mjestu (na kojim privatnim kompjuterima) nalazi sadržaj kojega želimo dijeliti ili preuzeti. Sam princip funkcioniranja *torrenta* inherentno subvertira zakon o autorskim pravima zato što korisnik istovremeno skida dijelove nekoga autorskog djela od raznih davatelja istoga (*seeders*), tako da niti jedan davatelj sadržaja nije direktno povrijedio zakon prema kojemu je zabranjena distribucija cjelovitih autorskih djela.

Ukratko o povijesnom kontekstu

Iako je AC pokret fenomen 21. st., svoje korijene širi daleko u prošlost. I prije izuma tiska, autorska su se djela prepisivala i distribuirala. Dapače, srednji vijek ne poznaje koncept autorstva u današnjem smislu. Knjige su se prepisivale i istovremeno prerađivale te nije bilo nepoznato da prepisivač dodaje svoje komentare ili da izbacuje dijelove teksta po vlastitom nahođenju. Usko vezan za koncept *piratstva*, AC pokret u današnjem smislu mogao se ostvariti jedino pod pretpostavkom određenoga ne-mjesta, određene zone izvan sposobnosti država ili zakona da vide, da imenuju. To je utopijsko mjesto Internet, čija je virtualnost i s njome povezana anonimnost, karakteristika koja je omogućila (de)(re)konstrukciju naše stvarnosti.

Internet nastaje još u 60-im godinama 20. st. kao projekt vojske SAD-a radi umrežavanja vojnih baza. Za nas su važnije 90-e godine kada postaje globalno dostupan sustav za višesmjerni promet informacija, komunikacije i umrežavanja kako u poslovnoj, tako i u javnoj sferi. Smatra se da danas oko četvrtine svjetskoga stanovništva koristi Internet, a daljnjim širenjem dostupnosti infrastrukture i uz eksponencijski razvoj tehnologije *software-a*, ta bi se brojka mogla udvostručiti u vrlo kratkom roku. Nulta godina AC pokreta kada su *obični* korisnici došli u mogućnost da se bez programerskih znanja uključe u promet informacijskih sadržaja bila je 2001. Te je godine programer Bram Cohen stvorio

BitTorrent protokol te time navijestio eru anti-copyrighta ("*BitTorrent*"). *Wikipedia: The Free Encyclopedia. Wikimedia Foundation*).

Važno je napomenuti da se internetska revolucija događa u doba rasta društva znanja i izostanka oskudice (barem na Zapadu), kada sve veći broj ljudi posjeduje vještine i sredstva za proizvodnju i manipuliranje kulturnim artefaktima. Osim toga, živimo u doba demokratizacije i dostupnosti materijala posredstvom novih medija, zahvaljujući čemu raste svijest o globalnim identitetima. Ključna je prednost AC pokreta, koji se odvija u virtualnom i s efektima u realnom prostoru, nad drugim pokretima u anonimnosti putem servisa kao što su *IPREDator* ili *anonymouse* o čemu će biti riječi kasnije.

Može li se govoriti o pokretu?

Da bismo mogli pričati o pokretu, potrebno je provjeriti ispunjava li AC određene uvjete. Svaki pokret ima jasno izražen kolektivni izazov usmjeren prema nekomu autoritetu i/ili moćnom protivniku. U slučaju AC pokreta, kolektivni je izazov usmjeren prema vlasnicima autorskih prava, a pogotovo protiv korporacija koje djeluju u području kulturne industrije kao što su filmski giganti (MGM, Warner Bros, Disney...),

glazbeni izdavači (EMI, Sony, Universal...) i izdavači tiskovina te pojedinci ili grupe u muzičkoj industriji koje izvlače veliku dobit iz svojih proizvoda (npr. Metallica, Madonna i čitav niz grupa povezanih s MTV-em ili VH1-om...).

Zajednički je cilj problematično mjesto u mišljenju AC pokreta zato što ga sačinjavaju deseci milijuna korisnika diljem svijeta od kojih svaki ima svoju vlastitu agendu u korištenju zaštićenih sadržaja. Ipak, nastankom Švedske piratske stranke koja je osvojila i jedno mjesto na nedavnim izborima za Europski parlament, konkretizirali su se određeni ciljevi koji bi mogli biti zajednički pojedincima uključenima u AC pokret. To je prije svega reforma zakona o autorskim pravima. Osnovna je ideja da, ako deseci milijuna ljudi krše zakon, onda je zakon taj koji se mora prilagoditi. Osim toga, zajednički su ciljevi i jačanje prava na privatnost, kako na Internetu, tako i u svakodnevnici te transparentnost državne administracije.

Sljedeći je važan aspekt izraz kolektivnoga identiteta i solidarnosti što je bilo lako uočiti vezano uz mobilizaciju javnosti oko suđenja grupi *The Pirate Bay*. Grupa je dobila stotine tisuća elektronskih pisama podrške, organizirane su *online* peticije za izmjene zakona, a Švedska piratska stranka udvostručila je, gotovo preko noći, svoje članstvo te postala treća najveća stranka u Švedskoj. Premda su se četiri optuženika, zbog predviđenih kazni od više milijuna dolara, ogradili od ideje AC-a, braneći se da su samo omogućili promet sadržajima, a ne i poticali piratstvo, u dva nastavka *Ukradi ovaj film* može se vidjeti da postoji kolektivni identitet osoba koje zahtijevaju pravo na informaciju. Pokret smatram održivim jer Internet kao virtualan prostor praktički ne poznaje granice te će se, osim u slučaju neke globalne katastrofe, s obzirom na brzi razvoj tehnologije u prostoru i vremenu, nesmetano širiti i, zahvaljujući svojoj fleksibilnosti, s lakoćom mijenjati ukoliko to bude potrebno. Osim toga, neki izvori tvrde da je do sada putem Interneta razmijenjeno 1,7 petabajta podataka što dovoljno govori o opsegu AC stremljenja.

Tko? S kim? Protiv koga? Kako?

Nosioci AC pokreta anonimni su korisnici/poslužitelji koji putem P2P mreža distribuiraju medijske sadržaje. Radi se o desecima milijuna ljudi diljem svijeta, od kojih svaki ima vlastite motive za korištenje zaštićenih materijala koji sežu od ekonomskih do kulturalnih. Glavni su proponenti AC pokreta grupe poput *Creative commons* i *Association des audionautes* koje se zalažu za reformu zakona o autorskom pravu i za drugačiji sustav kompenzacija autorima, *Hipatia, Cult of the dead cow* i

Hacktivismo, koje smatraju da je slobodno znanje ljudsko pravo koje omogućuje pravo na obrazovanje te da se znanje mora dijeliti solidarno jer je to uvjet ravnopravne participacije u društvima znanja danas. Kao nositelj pokreta u opipljivom svijetu pojavila se ranije spomenuta Švedska piratska stranka, a postoje glasine da će se piratska stranka osnovati i u Hrvatskoj.

U saveznike možemo svrstati golemu količinu ljudi koji sami ne koriste zaštićene sadržaje, ali sa simpatijama gledaju na po-

litiku AC-a. To su osobe različitih nacionalnih, klasnih i rodnih profila što ovaj pokret čini snažnim u ratovima za značenja. Osim toga, unutar akademske zajednice postoje sve jači glasovi koji tumače i opravdavaju piratstvo u novim tehnološkim uvjetima (*Web 2.0*), a s njima se slažu i ustupaju im medijski prostor razni nezavisni mediji, pogotovo internetski.

Protivnici su AC pokreta pojedinci i grupe koje izvlače ogromnu dobit iz kulturnih industrija, a smatraju da imaju pravo na naknade, previdajući pritom da ne postoji čisto autorsko djelo te da iz perspektive distributivne pravednosti autor može imati pravo na dodanu vrijednost, ali nikako i pravo na *sirovinu* iz koje kreira određeni kulturni artefakt. Ta se elita okuplja u pravne osobe kao što je Međunarodna federacija fonografskih industrija (IFPI) koja je i pokrenula tužbu protiv *The Pirate Bay*-a. Nadalje, protivnikom se pokazuje i kulturna industrija uopće zato što se izjednačavaju prilike i mogućnosti da obični pojedinci svojom kreativnošću proizvode i konzumiraju kulturu putem servisa kao što su blogovi, *YouTube*, *MySpace* itd. Također, brz razvoj tehnologije omogućio je da računala budu relativno dostupna mnogima i da se na njima može jednostavno i za malo finansijskih sredstava proizvoditi i distribuirati kvalitetan kulturni sadržaj, bilo da se radi o tekstu, filmu ili glazbi.

Strategije kojima se sudionici AC pokreta služe raznovrsne su. Neke su preuzete iz starijih pokreta kao što su: bojkot, masovne peticije, piratstvo, participacija u demokratskoj vlasti i politički teatar, a neke su svojstvene novim medijima, npr. hakiranje, računalni virusi, P2P distribucija sadržaja, *online* upotreba sadržaja te spam, odnosno zatrpavanje računala i mejl adresa protivnika, čime se efikasno onemogućava njihovo funkcioniranje.

Prema teoriji postmodernog kolektivnoga djelovanja Tri su glavne karakteristike modernih pokreta: kozmopolitizam, autonomija i modularnost. Kozmopolitizam se tiče povrede ili problema koji postaju globalni (globalno zatopljenje, ljudska prava...), a također i sudionika koji se istovremeno na raznim mjestima na svijetu mobiliziraju oko istih ciljeva. Autonomija znači da je protest neovisan od neke konkretne povrede (oko kojih su se mobilizirali premoderni pokreti) lokalnog autoriteta te je šire usmjeren u svojim zahtjevima i ciljevima. Modularnost se tiče metoda koje postaju nespecifične i lako prenosive u druge kontekste (npr. bojkotom se mogu zahtijevati razne stvari na različitim *bojišnicama*).

AC pokret u određenoj mjeri zadovoljava sve navedene uvjete, no čini mi se da se njima ne iscrpljuju svi aspekti toga pokreta koji bi mogli biti karakteristikama djelovanja koje bih nazvao postmodernom kolektivno djelovanje. Prije svega, postmoderni je protest anonimn. Ta se anonimnost tiče aktera, ali i zahtjeva. Sve je više internetskih servisa koji štite privatnost korisnika koji tako bez straha mogu prakticirati slobodu govora i/ili okupljanja. S obzirom da su njihovi zahtjevi često partikularni i oni postaju anonimni i nikada do kraja istraživi. Anonimnost je važna zato što zahvaljujući njoj pojedinac postaje nevidljiv nadzornom oku države, a ako ih država ne može *vidjeti*, ne može ih ni kazniti. Akteri dakle imaju više različitih zahtjeva

koje ostvaruju zajedničkim sredstvima protiv zajedničkih neprijatelja. Modularnim postaje udruživanje, dok je sredstvo ostvarivanja ciljeva jedno – Internet, putem P2P mreža.

Drugo, postmoderni je protest netjelesan. Tijelo ne nestaje u potpunosti, budući da i dalje postoji živa osoba (mada je i sve više *intelligentnih* programa) koja upravlja računalom, ali iščezava kao prostor kažnjavanja što omogućuje ravnopravno sudjelovanje mnogih koji podržavaju određeni zahtjev, ali ne bi sudjelovali u protestu zbog straha od nasilja. S obzirom da se odvija na Internetu, protest je putem svojih raznovrsnih zahtjeva inherentno kozmopolitskoga karaktera, a izostanak fizičkoga okupljanja omogućuje mu kapilarnu distribuciju moći putem optoka u mreži u kojima prevladava snaga argumenata, a ne fizička snaga (Hakim, 1991.).

Treće, protest je hiperautonoman što znači ne samo da nema konkretne povrede nekoga prava nego se protest formira oko izostanka povrede, tj. oko zahtjeva samoga. Ta činjenica smješta AC pokret u nove pokrete koji se mobiliziraju oko identiteta, a ne oko povrede nekoga/nečijega prava. To je u skladu s nalazima sociologa koji nam tumače da društva koja zadovolje svoje egzistencijalne potrebe, počinju gajiti ekspresivne vrednote, odnosno politike identiteta.

Smrt zakona o autorskim pravima

Te nam tri karakteristike pokazuju da Internet postaje prostorom istinske demokracije pa ako hoćemo i anarhije u njenu rjeđe istaknutom izvođenju, *an-arhe*, što znači prijelaz u neki potpuno novi, u-raskidusa-prošlim, svijet koji neće ukinuti pravila i zakone, već ih skrojiti po mjeri ljudi. Ključan je argument koji ističu perjanice AC pokreta taj da je način na koji ljudi postoje na Zemlji – kopiranje. Od drugih učimo jezik, ponašanje, odijevanje, sviranje, igranje, plesanje itd. Ukoliko tomu pridružimo ideju francuskoga filozofa i semiotičara Rolanda Barthesa, o smrti autora (s obzirom na to da se značenje proizvodi u trenutku dekodiranja, a ne kodiranja), tada se zakon o autorskom pravu pojavljuje kao svojevrsni atavizam iz doba nadzora, iz doba jednosmjernoga odašiljanja poruke i doba kulturnih elita.

S obzirom da je *Anti-copyright* pokret oblik djelovanja koji postoji nekoliko stoljeća (premda se nije tako nazivao) te da se dolaskom na scenu novih medija razvija i širi ekspanzijskim brzinom, ne možemo govoriti o konačnom (ne)uspjehu pokreta budući da mu se za sada ne nazire kraj. Nadalje, premda su pokretači servisa *The Pirate Bay* osuđeni na zatvorske i novčane kazne, sam servis nije zabilježio pad prometa, dapače, od kada je presuda izrečena, broj korisnika se povećao, a Švedska piratska stranka bilježi nezapamćen rast članstva, posebice među mladima. Vidjeli smo da *Anti-copyright* pokret zadovoljava sve uvjete da bismo ga smatrali modernim pa čak i postmodernim pokretom, a može se kondenzirati u jednu ideju koju nije na odmet ponoviti: ako milijuni ljudi diljem svijeta krše zakon, onda je zakon taj koji se mora prilagoditi u promijenjenim uvjetima.

Bibliografija

Barthes, Roland: "Smrt autora". Prev. M. Beker. Suvremene književne teorije, ur. M. Beker. Zagreb: Matica hrvatska, 1999.

Bey, Hakim: The temporary autonomous zone. New York: Autonomedia Anti-copyright, 1991. Hermetic library, preuzeto 21.12. 2009.

"BitTorrent". Wikipedia: The Free Encyclopedia. Wikimedia Foundation, preuzeto 21.12.2009.

"Copyleft". Wikipedia: The Free Encyclopedia. Wikimedia Foundation, preuzeto 21.12.2009.

"Peer-to-peer". Wikipedia: The Free Encyclopedia. Wikimedia Foundation, preuzeto 21.12.2009.

Tarrow, Sidney: Power in Movement: Collective Action, Social Movements and Politics. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.